

ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ.bg

(ISSN 1314-2313)

Journal of Public Policy and Good Governance

Volume 14/ Number 4/ December 2023

Content

INTRODUCTORY ARTICLE

ТРИЪГЪЛНИКЪТ ЛОГИКА, СТРАТЕГИЯ И КЪСМЕТ В УПРАВЛЕНИЕТО / THE TRIANGLE OF LOGIC, STRATEGY AND LUCK IN MANAGEMENT

Тодор Танев / Todor Tanev

FROM LOCALISM TO DETERIORIALIZATION

ДЕТЕРИТОРИАЛИЗАЦИЯТА: ИМА ЛИ ПОЧВА ТЯ У НАС? / DETERRITORIALIZATION: DOES IT HAVE A PLACE IN OUR COUNTRY?

Татяна Томова / Tatyana Tomova

ЕВРОЗОНАТА – СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕТЕРИТОРИАЛИЗАЦИЯ И РЕТЕРИТОРИАЛИЗАЦИЯ / THE EUROZONE – STRATEGY FOR DETERRITORIALIZATION AND RETERRITORIALIZATION

Мария Коцева-Тикова / Maria Kotseva-Tikova

УНИВЕРСИТЕТИТЕ В ХХІ ВЕК: ИЗГРАЖДАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА ОБЩНОСТИ / UNIVERSITIES IN THE 21ST CENTURY: BUILDING AND MAINTAINING COMMUNITIES

Деница Горчилова, Виолета Тончева-Златкова / Denitsa Gorchilova, Violeta Toncheva-Zlatkova

POLITICS AND POLICY

НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ТРУДОВА РЕАЛИЗАЦИЯ ЧРЕЗ ДУАЛНО ОБУЧЕНИЕ ЗА ВЪЗРАСТНИ / NEW OPPORTUNITIES FOR EMPLOYMENT THROUGH DUAL TRAINING FOR ADULTS

Силвия Тонева / Silvia Toneva

ЛИДЕРСКОТО ПОВЕДЕНИЕ В МОДЕЛИТЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ В СРАВНИТЕЛЕН КОНТЕКСТ. ПРИМЕРИ ОТ БЪЛГАРИЯ, ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И БЕЛГИЯ / LEADERSHIP BEHAVIOR IN COMPETENCY MODELS IN A COMPARATIVE CONTEXT. EXAMPLES FROM BULGARIA, GREAT BRITAIN AND BELGIUM

Аделина Борисова / Adelina Borisova

УПРАВЛЕНСКА ЕФЕКТИВНОСТ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ С ИДЕАЛНА ЦЕЛ / MANAGERIAL EFFECTIVENESS OF NON-PROFIT ORGANIZATIONS

Симеон Петров / Simeon Petrov

GRAND STRATEGY AND POLICY

ФОРМИРАНЕ И ХАРАКТЕРИСТИКА НА СТРАТЕГИЧЕСКАТА КУЛТУРА ВЪВ ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА И ПОЛИТИКАТА ЗА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ / FORMATION AND CHARACTERISTICS OF THE STRATEGIC CULTURE IN THE FOREIGN AND SECURITY POLICY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Тодор Танев / Todor Tanev

УНИВЕРСИТЕТИТЕ В XXI ВЕК: ИЗГРАЖДАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА ОБЩНОСТИ

Деница Горчилова¹, УНСС
Виолета Тончева-Златкова², УНСС

Резюме

През последните две десетилетия все по-ясно се очертава появата на университети от четвърто поколение, от които се очаква да надхвърлят не само границите на своите кампуси, но и национални и наднационални бариери. Преминаването на университет 3.0 към университет 4.0 се случва в момента и може да бъде добре проследено през призмата на участието на български университети в различни европейски изследователски и научни мрежи. Настоящият текст има за цел да очертае основни параметри на тези процеси през опита на УНСС като част от ENGAGE.EU с основен акцент върху изменените очаквания по отношение на „крайния продукт“ – вече не просто преподадено знание и създадено ново такова, но и въздействие върху множеството елементи на една сложна мрежа от общности.

Ключови думи: университет 4.0; приобщаване; въздействие/ефект; ангажиране с общността.

¹ Деница Горчилова е доцент, доктор, ръководител на Катедра Публична администрация, УНСС. Научните ѝ интереса са в областта на институциите на гражданското общество, управлението на нестопански организации, гражданската активност и участие. В първите вълни на изследването тя анализира дефектите на гражданския сектор, а в текущия етап работи върху полето на социалните услуги. По-важни публикации на автора са „Институции на гражданското общество: Илюстративни текстове“ (Издателски комплекс на УНСС, С., 2017), „Нестопански сектор: социални и институционални характеристики“ (УИ „Стопанство“, С., 2010).

² Виолета Тончева-Златкова е доктор по икономика на образованието и преподавател в Катедра Публична администрация на УНСС. Бакалавър е по география и педагогика в СУ „Св. Климент Охридски“, има магистърски степени по управление на човешките ресурси и стопанско управление. Стипендиант на Georgetown University and Charles University по политика и икономика. С дългогодишна дейност в областта на неправителствените организации. Професионалните ѝ интереси включват също управление на академични и бизнес структури, управление на човешки ресурси, консултиране, бизнес развитие, административни дейности и организация на работните процеси.

UNIVERSITIES IN THE 21ST CENTURY: BUILDING AND MAINTAINING COMMUNITIES

Denitsa Gorchilova³, University of National and World Economy
Violeta Toncheva-Zlatkova⁴, University of National and World Economy

Abstract

Over the past two decades, the emergence of fourth-generation universities, which are expected to transcend not only their campuses but also national and supranational barriers, has become increasingly evident. The transition from University 3.0 to University 4.0 is happening now and can be well traced through the prism of the participation of Bulgarian universities in various European research and scientific networks. This paper aims to outline the main parameters of these processes through the experience of the UNWE as part of ENGAGE.EU with a main focus on the changed expectations in terms of the "final product" – no longer just knowledge taught and new knowledge created, but also impact on the multiple elements of a complex community network.

Keywords: *University 4.0, outreach, impact, community engagement.*

ЧЕТИРИТЕ ПОКОЛЕНИЯ НА УНИВЕРСИТЕТА

Обществените очаквания относно мястото и ролята на университетите претърпяват съществени промени през изтеклото почти хилядолетие след появата на университета в Болоня през 1088 г. От своя страна институциите на висшето образование изменят собственото си разбиране за присъщите им дейности, ангажименти и връзка с географските локации, на които се намират, както и с различни заинтересовани страни.

³ Denitsa Gorchilova is an Associate Professor, doctor, and head of the Department of Public Administration at the University of National and World Economy (UNWE). Her research interests are in the field of civil society institutions, management of non-profit organizations, civic activity and participation. In the first part of her research, she analyzed the defects of the civil sector, and in the current stage, she works in the field of social services. More important publications of the author are "Institutions of Civil Society: Illustrative Texts" (Publishing complex of UNWE, S., 2017), "Non-profit sector: social and institutional characteristics" (UI "Stopanstvo", S., 2010).

⁴ Violeta Toncheva-Zlatkova is a PhD in the economics of education and a teacher at the Department of Public Administration of the University of National and World Economy (UNWE). She has a Bachelor's degree in Geography and Pedagogy at the Sofia University "St. Kliment Ohridski", and a Master's degrees in Human Resource Management and Business Administration. She is a scholarship holder in policy and economics at Georgetown University and Charles University. She has a long activity in the field of non-governmental organizations. Her professional interests also include management of academic and business structures, human resource management, consulting, business development, administrative activities and work process organization.

Условно се приема, че съществуват вече четири „поколения“ от университети (вж. напр. Pandey 2015; Lapteva 2016; Garretsen et. al. 2023). Обобщение на основните им параметри може да бъде проследено в Таблица 1.

Университетът от **поколение 1.0** е фокусиран основно в предоставянето на образование. Той е подкрепен от гилдиите и градските общности и е своеобразна „гилдия на умствения труд“. Първото поколение университети концентрира чисто географски на едно място работата на учените, изследователите и интелектуалците на епохата си и действа като инструмент за преодоляване на непросветеността на градския еснаф и селячеството. През Късното средновековие университет 1.0 вече е избистрил модела на преподаване в лекционни зали и чрез дебати; свързал се е и с библиотеките, превърнали се в средища за натрупване и съхраняване на съществуващото знание. **Университетът 2.0** (с първообраз Хумболтовия университет в Берлин от 1810 г.) прави крачката към максимално обвързване на образованието и научните изследвания. Той е свързан с настъпването на индустриалната епоха и необходимостта от нова организация на функционирането на обществата. Поради това предлага масово и стандартизирано обучение, което е достатъчно специализирано и обслужва основно националното развитие.

Таблица 1. Университетите от поколение 1.0 до поколение 4.0

Поколение университет	1.0	2.0	3.0	4.0
Цел	Образование	Образование и изследвания	Образование, изследвания и използване на знанията	Образование, отворени иновации (изследвания)
Роля	Защита на истината	Откриване законите на природата	Създаване на стойност	Активиране/ подпомагане на създаването на стойност
Метод	Схоластика	Отделни науки	Интердисциплинарност	Иновации от множество актьори
Човешки капитал	Преподаватели	Преподаватели и учени	Преподаватели, учени и предприемачи	Преподаватели, учени, предприемачи, творци, потребители, участници в екосистема
Ориентация	Универсална	Национална	Глобална	Екосистема
Език	Латински	Национален	Английски	Английски
Организация	Колежи	Факултети	Институти и центрове	Иновационни пространства
Управление	Ректор	Преподаватели	Професионален мениджмънт	Разрушители (disruptors)

Източник: Towards the 4th Generation University | Steinbuch (maartensteinbuch.com)

Към настоящия етап повечето университети са от **трето поколение** – към учебната и научно-изследователската си дейност те вече добавят опитите да проследят и измерят създаваната от тях стойност за различни контактни групи – студенти, бизнес, държавни

и местни структури и институции, гражданския сектор, общностите, в които са разположени сградите и кампусите им. Друга новост е прекриването на тясно очертаните граници на отделните клонове на науката и появата на нови форми на организация на тези институции. Познатите в предходните десетилетия (и все още масово разпространени) катедри и факултети се допълват от изследователски центрове и институти. Някои от тях са тясно фокусирани, но множество работят на *ад хок* принцип или позволяват привличането на учени от различни области, които, обединени в проектни екипи, се стремят да постигнат интердисциплинарни научни и практико-приложни резултати. Ценността на университетите от третото поколение се измерва чрез тяхната способност да създават добавена стойност за обществата и това въвежда в речниците им термини като *приобщаване* (outreach), *ангажиране с общността* (community engagement), *въздействие/ефект* (impact) и други, към които ще се върнем в последния параграф на този текст.

Тепърва появяващият се университет от **поколение 4.0** вече е не толкова физическо място, комплекс от сгради, под чийто покрив се прави и преподава наука, а е по-скоро обединяваща идея или хъб – инициатор и най-активна част от множество взаимно преплетени мрежи. Със своята крайна отвореност той предполага изключително активно взаимодействие с различни групи от външната среда до степен на размиване на границите на „територията на университета“. Конкретни примери за успешно превръщане на доскоро възприемани като външни партньори – предприемачи, институции на публичния сектор, бизнеси, потребители, в интегрални части на бъдещия университет 4.0 могат да бъдат открити в следващия параграф на текста. В него са представени добри практики на университети – партньори на УНСС в рамките на европейския консорциум ENGAGE.EU. Общите характеристики включват формирането на сложни **екосистеми** (едновременно специфично локални, но и с възможности за глобален достъп); мултидисциплинарни екипи за преподаване и научни изследвания (пресичащи границите на отделни научни области, включващи академия и практика); поемане от страна на университета на палитра от роли (от център или водещ участник в различни мрежи до подпомагащ работата на локални и/или специфични други мрежи).

ДОБРИ ПРАКТИКИ ТИП „УНИВЕРСИТЕТ 4.0“ В ЕВРОПЕЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ ENGAGE.EU

ENGAGE.EU⁵ е консорциум от девет водещи европейски университета в областта на бизнеса, икономиката и социалните науки. Целта на това обединение е да бъдат предоставени на европейските граждани набор от умения и компетенции, необходими за справяне със съвременните обществени предизвикателства. ENGAGE.EU вдъхновява активната обществена ангажираност чрез инициране на нови начини за обучение, научни изследвания, иновации и достигане до обществеността. Стремещт е всеки един от партньорските университети да се превърне в инкубатор за изграждане на знания за бъдещите нужди на бизнеса, стимулиране на икономическия потенциал и общественото развитие въз основа на високи академични постижения и сътрудничество с обществото.

⁵ Виж <https://www.engageuniversity.eu/>

Прилага се иновативен подход от типа „мисли локално, действай глобално“, т.е. съчетаването на знанията за особеностите на регионалните екосистеми и свързването им на европейско ниво, за да се предложат разнообразни и устойчиви решения. Въздейства се едновременно на три взаимосвързани нива: обучаеми, научни изследвания и общество, като цялостната стратегия, планове, инициативи и събития са подчинени на тази идея – достигане до местните общности, повишаване на чувствителността към локалните проблеми и намиране на решения, водещи до промяна.

Въз основа на солидния си опит в областта на бизнеса, икономиката и социалните науки участниците в ENGAGE.EU въздействат на европейско и международно равнище, като се стремят да достигнат до общностите чрез насърчаване и развитие на:

- по-добър обмен на знания и тяхното разпространение сред гражданското общество;
- увеличаване на въздействието на науката чрез обединяване на усилията на науката, бизнеса, публичните организации и гражданското общество;
- краткосрочен и дългосрочен принос на научните изследвания за обществените промени;
- сътрудничество и съвместно създаване на най-добри възможности за решаване на социални предизвикателства;
- създаване на условия за иновативни, мултидисциплинарни или дори трансдисциплинарни изследвания;
- двупосочен процес, включващ взаимодействие с цел генериране на взаимна полза.

Всеки от партньорските университети предлага различни възможности за изпълнение на тези специфични цели, като в следващата част от изложението ще бъде направен опит да бъдат представени някои от най-значимите им дейности.

Университетът Тилбург⁶ (Тилбург, Нидерландия) е държавен изследователски университет, специализиран в областта на социалните и поведенческите науки, икономиката, правото, бизнес науките, теологията и хуманитарните науки. Студентите са около 19 900 души и се обучават в 73 бакалавърски и магистърски програми, от които 43 се предлагат на английски език. Университетът е свързан с редица партньорства и включва в структурата си повече от 40 изследователски института. Освен това е много активен и на други платформи, сред които:

- Program for Broad Prosperity – свързващото звено между науката и практиката;
- MindLabs – сътрудничество „Където се срещат умовете, медиите и технологиите“;
- JADS – общност за наука за данните в Хертогенбош;
- CoEV – център за върхови постижения в областта на европейските ценности.

Специално внимание би следвало да се отдели на създадените четири *академични центъра за сътрудничество* (Academic collaborative centers) в рамките на университета и *програмата за всеобщ просперитет* (Program for Broad Prosperity). Тези центрове

⁶ Виж <https://www.tilburguniversity.edu/>

работят в сътрудничество с външни партньори и развиват знания, допринасящи за решения по следните обществени теми: управление с акцент върху добруването на всички заинтересовани страни; климат и енергетика; пазар на труда; здраве и благосъстояние; борба с неравенствата. Характеризират се с многогодишно интердисциплинарно сътрудничество в съвместната работа с предприятия, правителства и други институции за знания, водени от обща амбиция, че освен икономическия просперитет, решенията трябва да се отнасят и до други аспекти, които хората ценят: качеството на природата и околната среда, състоянието на образованието, пазара на труда, общественото здраве, бедността и сигурността. Учени от различни дисциплини работят заедно с партньорите от бизнеса, публични и граждански организации, за да разработят, разпространят и приложат научни знания в рамките на съвместното създаване на среда, в която всеки от тях може по-успешно да допринесе за просперитет на обществото. Темите са съгласувани между партньорите и се разработват съвместно, като всяка от тях включва подвъпроси, които могат да доведат до работен пакет от изследвания, експерименти и практически проекти, отговарящ на конкретните нужди на всички заинтересовани страни.

В допълнение към академичните центрове за сътрудничество има и разнообразни инициативи, които осигуряват значително въздействие върху общността, а именно:

- Netspar – мрежа за проучвания в областта на остаряването, напускането на пазара на труда и пенсиите;

- Tranzo – научен център за грижи и благосъстояние;

- Zero Poverty Lab – лаборатория „Нулева бедност“;

- Zero Hunger Lab – лаборатория „Нулев глад“.

- Градски професор на Университета Тилбург – уникална инициатива, чрез която се дава тласък на интензифицирането на стратегическите отношения на сътрудничество между университета и града, свързани най-вече с въпросите за развитието на пазара на труда и изследвания в тази област.

Университетът Манхайм⁷ (Манхайм, Германия) е държавен изследователски университет, който предлага бакалавърски, магистърски и докторски програми по бизнес администрация, икономика, право, социални, хуманитарни и математически науки, компютърни науки и информационни системи. В него се обучават 12 000 редовни и около 1 700 чуждестранни студенти, организиран е в пет училища и два висши колежа, които си сътрудничат с над 450 организации, част от различни мрежи. Мисията на университета е свързана със справяне с глобалните предизвикателства чрез задълбочени бизнес изследвания и обучение на отговорни лидери, посветени на положителното въздействие върху бизнеса и обществото.

С цел свързване и взаимодействие с общността, както и въздействие върху нея, университетът разработва различни проекти и програми.

- MARCIE – интердисциплинарната изследователска група, която предлага базирани на научни изследвания курсове за професионално развитие в сферата на

⁷ Виж <https://www.uni-mannheim.de/en/>

културните и творческите индустрии. В проекта участват също Центърът за предприемачество и иновации в Манхайм (MCEI) и Центърът за преподаване и учене (ZLL). Дейността им е подчинена на схващането, че културните институции се нуждаят от различни подходи към „вътрешното предприемачество“ и управлението на промяната. Освен това културните и творческите индустрии обхващат много различни заинтересовани страни, нуждаят се от различни платформи и работят в различни (например социални или граждански) мрежи. Натрупаният опит в партньорствата между университетските кампуси и общността е систематизиран и трансфериран към ангажираните в тези индустрии.

- **Service Learning** – публични организации се възползват от активната подкрепа, която получават от студентите, работещи в организациите (Service), докато студентите прилагат научни знания и научни методи, за да анализират реални проблеми и да намират решения (Learning). Преподаването и ученето в такива практически ориентирани ситуации е много успешно, тъй като постиженията в ученето зависят от рефлексивното разглеждане на ситуационния проблем с помощта на теоретични знания и научни методи. Освен това участието води до нови решения и възможности за действие и променя средата. Изследванията в областта на *теорията – практиката – рефлексията* са разделени на две подобласти. В първата подобласт се разработват, психометрично тестват и валидират нови инструменти за измерване. Скалите измерват (1) придобиването на знания за действие в практически ситуации, (2) професионалната ориентация и (3) теорията – практиката – рефлексия под формата на (а) оценка на курса и допълнително под формата на (б) самооценка на компетентността. Във втората подобласт се разработват, оценяват и оптимизират инструменти за насърчаване на теоретико-практическата рефлексия в курсове, базирани на опита.

- **TransforMA** – съвместен проект за трансфер на технологии и знания, който има за цел да разработи и представи стратегия за насърчаване на трансфера на знания към обществото, както и съответна концепция за изпълнение и план за действие. В допълнение към подобряването на научните изследвания и преподаването се очаква засилване на трансфера на знанията и иновациите и увеличаване на ролята на университетите в регионалните иновационни системи. Проектът е разработен в тясно сътрудничество с локалните партньори от бизнеса и обществото, като са идентифицирани нуждите и процесите на трансформация. Предвидените мерки са насочени към предприятия, публични институции и групи на гражданското общество, като така се обхващат всички заинтересовани страни. Сред тях са разработване на база данни, базирана на изкуствен интелект, с цел да се предоставят лесни възможности за проучване на технологии и знания и по този начин да се осигури достъп до нужните знания и технологии с подкрепата на университета. В организирани лаборатории ще бъдат разработени и тествани ежедневни решения за устойчив живот и икономизиране, както и бизнес модели, ориентирани към въздействие.

Университетът LUISS⁸ (Рим, Италия) е частен университет с четири департамента: „Икономика и финанси“, „Бизнес и мениджмънт“, „Право“ и „Политически науки“,

⁸ Виж <https://www.luiss.edu/>

както и четири училища за следдипломна квалификация. В него се обучават повече от 9 500 студенти. Университетът осъществява дейността си в различни международни мрежи с повече от 300 университета по света, сътрудничи си с над 200 компании, публични и частни институции и мултинационални корпорации, развивайки култура на устойчивост, която да се превърне в двигател на промяната към по-устойчиво и приобщаващо развитие. Създава образователни и организационни модели, които акцентират върху устойчивостта не само в ежедневната работа, но и в заобикалящата територия, за да продължат да бъдат катализатор на нови инициативи и решения на конкретни социални нужди. В LUISS работят 15 изследователски центъра, които разработват проучвания по въпросите на общността. Тези научни изследвания включват разнообразни методи, чрез които изследователите си взаимодействат или сътрудничат с различни заинтересовани страни в една или във всички фази на процеса, за да изследват и анализират въпроси от обществен интерес, както и да споделят резултатите от научните изследвания с общността, като по този начин увеличават социалното им въздействие.

Университетът LUISS си поставя следните цели, записани в стратегически план за периода 2021 – 2024 г.: 1) високи постижения в областта на научните изследвания със силно въздействие върху обществото, насочени към иновации и устойчиво развитие; 2) международна видимост, признание и значимост като фактори за засилване на въздействието; 3) широко интегриране на устойчивото развитие във всеки аспект на университета в съответствие с програмата му до 2030 г.; 4) участие на възпитаниците и заинтересованите страни в прилагането на новия образователен модел, основан на нуждите на общността.

В плана за устойчиво развитие на университета за периода 2022 – 2024 г. сред действията, които трябва да бъдат осъществени, се посочва стартирането на проекти по третата цел, посочена по-горе, като се обръща специално внимание на въпросите на многообразието и приобщаването.

Измежду повече от 250 събития, свързани с ангажимента на университета LUISS към общността, се открояват:

- Social TV – канал за лекции, разговори и предавания, посветени на ролята на науката в борбата с глобалните предизвикателства;
- Podcast LUISS – разговори с експерти от световна класа по теми от сферата на икономиката, правото, управлението и политиката. Всеки епизод изследва обучението, основано на доказателства, и предоставя нова перспектива за променящото се общество;
- Изкуство и култура – театралната работилница и хорът на LUISS, дейностите за ремонти на историческите сгради, обиколките с екскурзовод са отворени за обществеността, като обогатяват въздействието на университета върху нея и са осезаем признак за социалната му роля на територията, на която се намира;
- Университетът LUISS е домакин и на постоянните изложби *Laboratorio teatrale Luiss in mostra* и *RetroMachines* и е придобил многобройни произведения на съвременното изкуство (фотографии, картини, скулптури и инсталации) – дело на италиански и чуждестранни художници, които понастоящем са изложени в различните кампуси;

- Платформа за решаване на казуси – обединява студенти, преподаватели и граждански или бизнес организации, които заедно търсят решения по конкретни проблеми.

Норвежкото училище по икономика ННН⁹ (Берген, Норвегия) е държавно бизнес училище, обучаващо 3 750 студенти в областта на мениджмънта и бизнес администрацията. ННН има международен профил и си сътрудничи със 195 университета и бизнес училища в повече от 50 държави. Към него работят 2 института по мениджмънт, икономика и бизнес администрация и 12 изследователски центъра. В тясно сътрудничество с бизнес общността и обществото училището развива нови знания и създава ценности за устойчиво бъдеще. В новата стратегия на ННН за периода 2022 – 2025 г. се включва и The Principal for Responsible Management Education (PRME)¹⁰. Очертават се четири основни цели: образование, научни изследвания; сътрудничество с бизнес общността и обществото и организация и ресурси.

Специално внимание се отделя на засилването на сътрудничеството с бизнеса и обществото чрез разпространяване на знания, основани на научни изследвания.

- Фестивалът на климата *Varmere Villere Våtere* – стартира през 2022 г. и предлага широк спектър от лекции, дебати, разговори и музика, има над 200 участници, включително широк кръг представители на бизнеса, студенти и политици. Обсъждат се предизвикателствата и възможностите, възникващи пред предприятията в Норвегия в стремежа им към по-устойчиви решения. Впоследствие ННН използва наученото по време на този фестивал в други събития, за да достигне до още по-широка аудитория.

- *Предизвикателството на Торолф Рафто* – лекция, провеждана в памет на отдадения защитник на правата на човека и професор от ННН Торолф Рафто с цел да се повиши осведомеността относно етичните предизвикателства в бизнеса и опитите за справяне с тях. Лекцията вдъхновява бъдещите лидери да придобиват необходимите инструменти и компетенции, за да участват активно в промените. Както ННН, така и Студентската асоциация на ННН поддържат тясно сътрудничество с фондацията Rafto и по много други инициативи.

- NHHS Queers & Allies (Q&A) – отворена група с цел създаване на социална среда и мрежа за студентите в ННН. По време на семестъра те организират социални събития, като празненства, походи, филмови вечери, концерти и др. Q&A кани всички студенти и служители в училището да участват в ежегодния Prideparade в Берген и го подкрепя да наблегне на равенството и разнообразието в ежедневната му работа.

- StartNHH – насърчава иновациите и предприемачеството сред студентите както в ННН, така и в други образователни институции в Берген. През 2021 г. е поставено началото на ежегодна конференция за устойчивост Drivhuset. Конференцията се фокусира върху връзката между иновациите и устойчивостта и кани бизнес лидери да споделят своите знания и опит по темата. Целта е да се съберат и вдъхновят участниците да допринесат за ускоряване на екологична промяна.

⁹ Виж <https://www.nhh.no/en/>

¹⁰ Инициатива на ООН, основана през 2007 г. (<https://www.unprme.org/>)

- Студентски фестивал UKEN – един от най-големите студентски фестивали в Норвегия, сертифициран като „Екофар“. Това е начин чрез фестивала да се документират усилията за опазване на околната среда, да се демонстрира социална отговорност и да се допринесе за намаляване на отпадъците чрез рециклиране и повторна употреба, както и за използване на доставчици, които са сертифицирани като надеждни екопартньори.

Университетът Тулуза Капитол¹¹ (Тулуза, Франция) е държавен университет с 6 факултета в областите право, икономика, управление и администрация, технологии и информатика, комуникация и политически науки, както и с 5 департамента по спорт, математика и езици, европейско училище по право и институт по правни науки. В структурата на университета функционират и над 15 изследователски центъра, които участват в множество проекти и мрежи за научно сътрудничество с чуждестранни партньори. Обучават се над 21 000 студенти, сред които 3 500 са чуждестранни.

Университетът застава зад идеята за равенство – насърчава професионалното равенство между мъжете и жените, равнопоставеното третиране на студентите, борбата с проявите на насилие, дискриминация, морален или сексуален тормоз и сексистко поведение и се ангажира с проактивна политика за посрещане и подкрепа на студентите с увреждания. Каквото и да е увреждането – независимо дали е трайно, или временно, се предоставя индивидуална помощ за успешно обучение. Прилага се екологично отговорен подход, подкрепен от инструменти за защита и опазване на околната среда. Провеждат се конкретни инициативи за устойчиво развитие, като например кампании за повишаване на осведомеността, университет без тютюн, рециклиране в кампуса и др.

- STOP VIOLENCES – в университета е създадена гореща линия за жертви или свидетели на насилие, дискриминация, морален или сексуален тормоз и сексистко поведение. Целта е в поверителна и неутрална обстановка не само да се съобщи за подобно поведение, но и да се дадат насоки за предприемане на действия – подкрепа и докладване.

- Le Bureau UT Handicap – службата на университета за хора с увреждания, която да им оказва подкрепа и да ги съветва по време на целия университетски курс.

- SIRIUS – първата международна катедра, посветена на изследователската работа в областта на правото и управлението на космическите дейности. Дейността на водещите международни експерти в нея е фокусирана върху правните и управленските предизвикателства, породени от трансформациите в космическата индустрия. Космическият институт за изследване на иновативното използване на спътниците е резултат от академично и публично-частно партньорство, в което участват пет организации: CNES, Astrium и Thales Alenia Space и две академични институции – Тулузкото бизнес училище (TBS) и университетът Тулуза Капитол.

- La Maison des Sciences de l'homme de Toulouse – MSHT (House of Human Sciences) – един от 21-те дома на науките за човека във Франция. Тези структури са създадени, за да насърчават интердисциплинарното сътрудничество в областта на социалните и хуманитарните науки.

¹¹ Виж <https://www.ut-capitole.fr/>

- COIL – международното онлайн обучение в сътрудничество (Collaborative Online International Learning) включва поне двама преподаватели от два партньорски университета, които си сътрудничат за създаването на тематичен модул като част от съществуващ курс. За студентите COIL осигурява международен опит, който не изисква географска мобилност и ги подготвя за работа в мултикултурен контекст – често на чужд език, като английски, испански и др., а за преподавателите – достъп до данни, нови подходи за преподаване, като създава или укрепва международни партньорства.

- Le Capitole Buddy Programme е програма за наставничество между студенти, учили поне една година в университета, и чуждестранни студенти (Еразъм, мобилност извън Европа и др.).

- Espace Culturel – университетът развива амбициозна културна политика и предлага възможност за обогатяване на представата за съвременния свят чрез различен и артистичен подход с цел превръщането му в средишно място за култура, достъпна за всички.

Виенският университет по икономика и бизнес WU¹² (Виена, Австрия) е държавен изследователски университет в областта на икономиката и бизнеса. В него се обучават над 23 500 студенти. Университетът поддържа широка мрежа на сътрудничество с над 240 образователни институции. Една от мисиите му е повсеместно участие в живота на общността чрез участие в различни иновационни мрежи, партньорство с организации от всички сектори и съвместното създаване на решения за устойчивост, базирани на научни изследвания. За нейното осъществяване университетът е създал интензивна програма, която трудно може да бъде разгледана в цялост в рамките на настоящото изложение, но част от инициативите са следните:

- Volunteering@WU – инициативата за обучение Lernen macht Schule в сътрудничество с Каритас Виена, REWE International AG и BILLA AG. В тази програма студентите се насърчават да работят като доброволци в процеса на обучение, музика или спорт, за да подкрепят деца, които се учат в училища или в центрове, управлявани от различни нестопански организации, като в същото време получават кредити за курсове и придобиват различни ценни меки умения.

- WU4YOU – стипендиантска програма за студенти с ниски доходи и висок потенциал, даваща възможност да бъдат насърчавани да продължават образованието си въпреки финансовите затруднения.

- MORE Program и курсове по немски език за бежанци – програма за приобщаване на бежанци, чрез която пред тях се откриват възможности за стартиране на обучение в университет, включваща консултиране и помощ при избор на специалност. Освен това се предлагат курсове по немски език за по-лесна интеграция и продължаващо обучение.

- SDG Day – годишна конференция, посветена на целите за устойчиво развитие, съпътствана с работилници за екологично потребление, гражданска активност, обучителни практики и др.

¹² Виж <https://www.wu.ac.at/en/>

- WU matters. WU talks. – с тази поредица от събития се създава нова платформа за обмен и дискусия между изследователите и заинтересованата общественост. Разглеждат се решения за икономически, социални, правни и екологични предизвикателства, като се използва експертен опит, ориентиран към бъдещето. Проектът има за цел да улесни устойчиво мислене и отговорност в бизнеса и общността. В цикъл публични лекции и дискусии се обсъждат и представят на заинтересованите страни практически идеи от институционалната и бизнес практиката, както и актуални въпроси, опит и резултати от научни изследвания. Проведени са 98 събития с над 20 000 посетители.

- про Sandpit – нова форма на обмен между научните изследвания и практиката. Студентите представят своя изследователска работа на сравнително ранен етап, а практиците предоставят структурирана обратна връзка. Провежда се дискусия и след обобщаване на препоръките студентите преработват идеите си.

- Transfer Hubs – междууниверситетска програма, която е отворена за студенти, преподаватели и служители от всички австрийски университети. Предвижда се комбинацията от интердисциплинарен обмен на знания, споделените практики и социално предприемачество да вдъхнови и насърчи нови сътрудничества, които да решават сложни социално-екологични проблеми.

- NGO Academy – подкрепя изграждането на капацитет на организациите на гражданското общество, техния персонал и косвено на техните бенефициенти и заинтересованите страни. Чрез програми и многобройни съпътстващи мерки Академията на НПО насърчава придобиването на умения от лидерите на гражданското общество, улеснява създаването на национални и международни мрежи със съответните заинтересовани страни, експерти и учени, както и разработването на нови проекти, сътрудничества и организации. Участниците в Академията на НПО имат възможност да се запознаят с най-съвременните постижения на знанията и да прилагат нови умения в ежедневната си работа, чрез които да бъдат насърчавани да постигат конкретни резултати, разработвайки нови проекти. Академията на НПО се стреми да предлага програми, които са леснодостъпни за НПО и социални предприятия в региона.

ОТ ПРИОБЩАВАНЕ КЪМ ИЗГРАЖДАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА ОБЩНОСТИ

Щрихираните в предходния параграф практики показват съвсем малка част от елементите на постепенно появяващия се на европейски терен университет 4.0. Пълната картина на неговите специфични характеристики тепърва ще бъде изяснявана, но по отношение на връзката на институцията „университет“ с „местата“, на които тя е била поставена през изминалите столетия, университетите от четвърто поколение категорично биват възприемани по нов начин, а това се отразява и в различните очаквания към тях.

Навлизането на мрежовите форми в най-различни сфери на обществото намира безспорно отражение в дейността, организацията и цялостната култура на университет 4.0. Постепенно учебните зали, библиотеките и лабораториите стават само фон на разгръщането на възможно най-флуидни екипи, включващи обучаеми, преподаватели, изследователи, крайни потребители, хора от бизнеса и гражданския сектор и т.н. От университетите се очаква те да бъдат по-скоро платформи за това общо създаване на

ново знание; възли между различни мрежи; хъбове, които координират и управляват процеси; наричат ги *двигател на възможностите* (opportunity engine) и *оркестратор на промяната* (orchestrator of change) (вж. напр. Lapteva 2016; Johnson 2019; Mamadou 2020; Thomas 2020).

Дискусията относно новите ангажименти на университетите към обществата, обитаващи местата, където е физическото местоположение на тези университети, започва през 90-те години на миналия век и може да бъде систематизирано проследена чрез тематиката на специализираното списание *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*¹³ (вж. Таблица 2). То стартира през 1996 г. под наименованието *Journal of Public Service and Outreach* и продължава да съществува под новото си наименование и до момента.

Таблица 2. Тематични новости в *Journal of Higher Education Outreach and Engagement* (ЖЕОЕ)

Година	Публикация	Детайли
1996	Boyer, E. (1996) The scholarship of engagement. <i>Journal of Public Service and Outreach</i> , 1(1), 11 – 20.	Първо поставяне на темата за ангажирането на университетите с техните общности
1998	Byrne, J. V. (1998) Outreach, engagement, and the changing culture of the university. <i>Journal of Public Service and Outreach</i> , 3(2), 3 – 8.	Цели на комисията „Келог“; призив към висшите училища да „поемат лостовите на промяната“
1999	Holland, B. (1999) Factors and strategies that influence faculty involvement in public service. <i>JHEOE</i> , 4(1), 37 – 43.	Първа емпирична дискусия за мотивацията на преподавателите, пречките и участието в предоставянето на <i>публични услуги</i>
2001	Driscoll, A. & Sandmann, L. (2001) From maverick to mainstream: The scholarship of engagement. <i>JHEOE</i> , 6(2), 9 – 19.	Първо публикуване на система за документиране и оценка на ангажираността на университетските преподаватели
2006	O’Meara, K. & Jaeger, A. (2006) Preparing future faculty for community engagement: barriers, facilitators, models, and recommendations. <i>JHEOE</i> , 11(4), 3 – 26.	Интегриране на ангажираността в преподаването/учебното съдържание
2010	Franz, N. (2010) A holistic model of engaged scholarship: Telling the story across higher education’s missions. <i>JHEOE</i> , 13(4), 31 – 50.	Първи опит за свързване на индивидуалните и институционалните фактори на ангажираното преподаване; поява на термина <i>ангажирана академична общност</i> (engaged scholarship).

Въздействието на университетите от генерация 3.0 е изследвано през 90-те години на миналия век през призмата на т.нар. service learning. При него в центъра все още е

¹³ Виж [Journal of Higher Education Outreach and Engagement \(uga.edu\)](http://Journal of Higher Education Outreach and Engagement (uga.edu))

образователното преживяване, основано на конкретен учебен курс. Студентът участва активно в организираното предоставяне на услуга, която задоволява общностна потребност, като същевременно задълбочава своето разбиране за контекста на учебния курс. Последното се постига чрез рефлексия върху услугата като средство за постигане на по-дълбоко разбиране за резултатите от ученето, повишено усещане за гражданска отговорност и/или по-добро разбиране на живота на общността. Но до края на ХХ век (както може да се проследи на Таблица 2) разбиранятията за приобщаване и ангажираност се разширяват и обхващат целия набор от дейности, присъщи на университетите. Избистрят се идеите за различни аспекти на връзката между университетите и техните общности, описвани с различни концепции:

- *ангажирано преподаване* (engaged teaching) – дейности (преподаване/учене) в рамките на учебен курс или учебен план, които въвличат студентите и общността по взаимноизгодни начини. Това могат да бъдат стажове, полеви задачи, учене, базирано на услуги, и други форми на учене, базирани в общността; включване в изследователска дейност, базирана в общността или други базирани в общността проекти;

- *ангажиран кампус* (engaged campus) – университетски комплекс, който промотира обществена активност чрез мисията, работните ценности, програмите си; развива активно силни връзки с общността и допринася с ресурси за подобряване на живота на членовете ѝ. Ангажираният кампус е в тясно партньорство с общността, в която е ситуиран, и се стреми към устойчиво въздействие;

- *ангажирана академична общност* (engaged scholarship) – креативна интелектуална работа, която насочва ученето и изследванията на преподаватели и/или студенти към напредък за общността или към обществени каузи; двустранна връзка между академията и общността, която е изгодна и за двете страни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На прехода към новото хилядолетие се оформя разбирането, че университет 4.0 е напълно отворен към множеството групи от заинтересовани страни, с които си взаимодейства, и то по множество креативни начини (вж. параграф 2 от настоящото изложение). Фондация „Карнеги“ дефинира това *ангажиране с общността* (community engagement) като „сътрудничество между институции на висшето образование и техните общности (местни, регионални, национални, глобални) за взаимноизгоден обмен на знание и ресурси в контекста на партньорство и реципрочност“ (цит. по Sandmann 2019, 6). Споменатото ангажиране не е еднократно усилие, а същностна ценност в културата и практиката на съвременните университети. То се отразява в стратегическите намерения на институциите на висшето образование да стимулират създаването, трансфера и приложението на знание по начини, които подкрепят постигането на общностни и обществени цели. За университетите, които са в период на преход от своето съществуване като представители на поколение 3.0 към следващата фаза, това предполага сериозна промяна, приемане на подходи и форми, чрез които академичното тяло приема принципите и практикува ангажираност с общността – служба в обществена изгода, взаимни изгоди, по-широк ефект от научните изследвания и др.

БИБЛИОГРАФИЯ

Горчилова, Д., Тончева-Златкова, В. (2020) *Подобряване на възможностите за реализация чрез социална ангажираност*. – В: KNOWLEDGE International Journal, 42(5), 837 – 842, <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/657/656> [Gorchilova, D., Toncheva-Zlatkova, V. (2020) *Podobryavane na vazmozhnostite za realizatsia chrez sotsialna angazhiranost*. – V: KNOWLEDGE International Journal, 42(5), 837 – 842, <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/657/656>]

Тончева-Златкова, В. (2022) *Обучаваща се общност: начин за подкрепа и ангажиране на младежите*. IV-ти Национален научен форум „Бизнесът в 21. век“ на тема: „Възстановяване и устойчивост след кризата“. София: ИК УНСС, 118 – 124 [Toncheva-Zlatkova, V. (2022) *Obuchavashta se obshtnost: nachin za podkrepa i angazhirane na mladezhite*. IV-ti Natsionalen nauchen forum „Biznesat v 21. vek“ na tema: „Vazstanovyavane i ustoychivost sled krizata“. Sofia: IK UNSS, 118 – 124]

Boyer, E. (1996) *The scholarship of engagement*. In: Journal of Public Service and Outreach, 1(1), 11 – 20.

Byrne, J. V. (1998) *Outreach, engagement, and the changing culture of the university*. In: Journal of Public Service and Outreach, 3(2), 3 – 8.

Garretsen, H., Van de Goor, I., Dike van de Mheen, D. (2023) *Dutch experiences in new partnerships between science and practice in health promotion: toward a fourth-generation university*. In: Health Promotion International, 38, 1 – 9.

Giesenbauer, B., Müller-Christ, G. (2020) *University 4.0: Promoting the Transformation of Higher Education Institutions toward Sustainable Development*. Sustainability, 12, 3371. Available from www.mdpi.com/journal/sustainability

Gorchilova, D. (2019) *Building Students' Competencies through Volunteering: Lessons Learnt from Pro Bono Pilots at UNWE*. In: KNOWLEDGE International Journal, 34(5), 1209 – 1213. Available from <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/2208/2207>

Gorchilova, D. (Ed.) (2021) *Pro Bono at European Universities (guidebook)*. Publishing Complex – UNWE. pdf. BEESE-guidebook-EN.pdf (beeseprobono.eu) Available from <https://beeseprobono.eu/wp-content/uploads/2022/07/BEESE-guidebook-EN.pdf>

Gueye, M. L., Expósito, E. (2020) *University 4.0: The Industry 4.0 paradigm applied to Education*. IX Congreso Nacional de Tecnologías en la Educación, Puebla (Mexico), France. Available from <https://univ-pau.hal.science/hal-02957371>

Johnson, D., Bock, A. J., George, G. (2019) *Entrepreneurial dynamism and the built environment in the evolution of university entrepreneurial ecosystems*. In: Industrial and Corporate Change, Vol. 28, No. 4, 941 – 959.

Jora, O. D., Apăvăloaei, M. A., Stamate-Ștefan, A., Roșca, V. I. and Gherghina, R. (2020) *“Citadel of Science” and “Cathedral of Conscience”: The University, as Institution, Was Born to Be Concerned with Sustainable Knowledge, Long Before Sustainability Became a Universal Concern*. In: Amfiteatru Economic, 22(54), 312 – 329.

Kobylińska, U., Lavios, J. J. (2020) *Development of research on the university entrepreneurship ecosystem: trends and areas of interest of researchers based on a systematic review of literature*. In: Oeconomia Copernicana, 11 (1), 117 – 133.

- Lapteva, A. V., Efimov, V. S. (2016) *New Generation of Universities. University 4.0*. In: Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences, 11 (9), 2681 – 2696.
- Lynton, E.A. (1996) *Ensuring the quality of outreach: The critical role of evaluating individual and collective initiatives and performance*. In: Journal of Public Service and Outreach, 1(2), 16 – 22.
- Pandey, S. C., Pattnaik, P. N. (2015) *University research ecosystem: A conceptual understanding*. In: Review of Economic and Business Studies, Volume 8, Issue 1, 169 – 181.
- Rosak-Szyrocka, J., Apostu, S. A., Ali Turi, J., Tanveer, A. (2022) *University 4.0 Sustainable Development in the Way of Society 5.0*. In: Sustainability, 14, 16043. Available from www.mdpi.com/journal/sustainability
- Sandmann, L. R., Furco, A., Adams, K. R. (2019) *Building the field of higher education engagement: a 20-year retrospective*. Building the field of higher education engagement: a 20-year retrospective, “Stylus Publishing”, 1 – 13.
- Schaeffer, V., Matt, M. (2016) *Development of academic entrepreneurship in a non-mature context: the role of the university as a hub-organisation*. In: Entrepreneurship & Regional Development, vol. 28, Nos. 9 – 10, 724 – 745.
- Thomas, E., Faccin, K., Asheim, B. T. (2021) *Universities as orchestrators of the development of regional innovation ecosystems in emerging economies*. In: Growth and Change, 52, 770 – 789.